

Prawa osób pozbawionych wolności w świetle Konstytucji RP i Kodeksu karnego wykonawczego

BOGDAN MYRNA

Prokuratura Okręgowa we Wrocławiu

I

Przez „osoby pozbawione wolności” należy rozumieć skazanych odbywających karę pozbawienia wolności oraz skazanych na karę aresztu wojskowego¹, jak również ukaranych odbywających karę aresztu za wykroczenia², a także osoby, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, albo też osoby, względem których orzeczono środek zabezpieczający związany z umieszczeniem w zakładzie zamkniętym³, a nadto osoby, względem których zastoso-

¹ Zgodnie bowiem z art. 322 § 1 k.k. — karą stosowaną wobec żołnierzy jest także areszt wojskowy, co do którego w myśl tegoż przepisu stosuje się odpowiednio przepisy o karze pozbawienia wolności. Kara aresztu wojskowego trwa najkrócej miesiąc, a najdłużej 2 lata (art. 322 § 2 k.k.).

² Kara aresztu to najsurowsza z kar przewidzianych w Kodeksie wykroczeń (art. 18 pkt 1 k.w.), która trwa najkrócej 5, a najdłużej 30 dni (art. 19 k.w.).

³ W trybie art. 93 k.k., a zatem tylko wtedy, gdy jest to niezbędne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego, związanego z jego chorobą psychiczną, upośledzeniem umysłowym lub uzależnieniem od alkoholu lub innego środka odurzającego. Należy także dodać, iż przed orzeczeniem tegoż środka sąd wysłuchuje lekarzy psychiatrów oraz psychologa. O wyrażonej w tym przepisie k.k. zasadzie — „dyrektywie ostateczności zastosowania tego typu środków” pisze w wyczerpujący spo-

wano środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności⁴. Podobny pogląd co do zdefiniowania tejże kategorii osób reprezentuje Z. Hołda. Autor ten twierdzi mianowicie, iż termin „osoba pozbawiona wolności” obejmuje „przede wszystkim skazanego, który odbywa karę pozbawienia wolności (i karę aresztu wojskowego), a także ukaranego odbywającego karę aresztu za wykroczenia. Oprócz tego odnosi się do osoby umieszczonej tytułem środka zabezpieczającego w zakładzie zamkniętym. Wreszcie — dotyczy tymczasowo aresztowanego, wobec którego stosuje się ten środek zapobiegawczy”⁵. Z. Hołda stoi również na stanowisku, że przez taką osobę „rozumie się także zatrzymanego, umieszczonego w stosownej izbie zatrzymań, a także osobę ukaraną izolacyjnymi karami porządkowymi, czy też taką, względem której zastosowano inne środki przymusu, skutkujące pozbawieniem wolności”⁶. Należy jednak podkreślić, iż według tegoż autora osoba pozbawiona wolności „to również nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, ewentualnie w innym zakładzie (np. placówce wychowawczej)”⁷. W niniejszym artykule chodzi o tę grupę pozbawionych wolności, którą stanowią zarówno skazani odbywający karę pozbawienia wolności, jak i skazani na karę aresztu wojskowego, a także ukarani za wykroczenia oraz tymczasowo aresztowani, a nadto osoby, wobec których zastosowano środki przymusu, skutkujące pozbawieniem wolności. Wszystkie wskazane osoby umieszcza się w zakładach karnych i aresztach śledczych, podlegających (zakłady karne zgodnie z przepisem art. 68 k.k.w., zaś areszty śledcze — przepisem art. 208 k.k.w.) Ministrowi Sprawiedliwości. Przedmiotowe jednostki penitencjarne — jak słusznie zauwa-

sób A. Kwieciński w publikacji (monografii) pt. *Lecnicze środki zabezpieczające w polskim prawie karnym i praktyka ich wykonywania*, Wrocław 2009, s. 67–73.

⁴ Chodzi tutaj mianowicie o: osoby zatrzymane i to zarówno w wyniku ujęcia obywatelskiego (art. 243 k.p.k.), zatrzymania policyjnego (art. 244 k.p.k.), jak i zatrzymania (a następnie przymusowego doprowadzenia) dokonanego na podstawie zarządzenia prokuratora w trybie art. 247 k.p.k., a także osoby ukarane izolacyjnymi karami porządkowymi przewidzianymi w art. 285 § 2 k.p.k., w art. 287 § 1 k.p.k. w zw. z art. 285 § 2 k.p.k. i w art. 287 § 2 k.p.k.

⁵ Z. Hołda, *Prawa i obowiązki więźniów*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, red. T. Bulenda, R. Musiś, Warszawa 2003, s. 159.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

za Z. Hołda — zorganizowane są „w ramach odrębnej od pozostałych działów administracji, wyspecjalizowanej formacji, czyli Służby Więziennej”⁸. Formacja ta (której nazwy jako nazwy własnej — jak podnosi Z. Lasocik — użyto po raz pierwszy w dekreście z dnia 20 lipca 1954 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 1954 r. Nr 34))⁹ została zdefiniowana w art. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹⁰. W myśl tegoż przepisu jest to umundurowana i uzbrojona formacja apolityczna podległa Ministrowi Sprawiedliwości, mająca własną strukturę organizacyjną. Na uwagę zasługuje tutaj także art. 2 ust. 1 tejże ustawy, który stanowi, iż Służba Więzienna realizuje na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.) zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności.

II

Przechodząc do omówienia praw osób pozbawionych wolności w świetle Konstytucji RP¹¹, na wstępie należy podnieść i podkreślić, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w systemie polskiego prawa i sama w sobie stanowi podstawę¹² oraz najwyższe źródło wiedzy o założeniach tego systemu prawa¹³. Dlatego też normy prawne zawarte w ustawie zasadniczej mają moc wyższą niż takie normy zawarte w innych aktach prawnych¹⁴. Pierwszym takim przepisem Konstytucji RP, określającym (ustanawiającym) *de facto* standard traktowania każdej osoby pozbawionej wolności (a zatem nie tylko osoby skazanej czy tym-

⁸ *Ibidem*, s. 160.

⁹ Z. Lasocik, *Organizacja i zasady działania więziennictwa*, [w:] *System penitencjarny...*, s. 216.

¹⁰ Dz.U. Nr 79, poz. 523.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483) z mocą obowiązującą od dnia 17 października 1997 r.

¹² Zob. też A. Bałaban, *Funkcje konstytucji*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucyjnych*, red. J. Trzeciński, Warszawa 1997, s. 7.

¹³ *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2005, s. 48–49.

¹⁴ Szerzej B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 51, 56–73.

czasowo aresztowanej), jest jej art. 41. Zgodnie z tym przepisem (a ściślej mówiąc, jego ust. 1 *in fine*) „pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie”, a „każdy pozbawiony wolności (w myśl ust. 4 tegoż przepisu) powinien być traktowany w sposób humanitarny”. W tym miejscu należy oczywiście także zgodzić się z poglądem Z. Hołdy. Autor ten słusznie bowiem zauważa, iż „nie tylko zresztą ten przepis [tzn. art. 41 Konstytucji RP — B.M.] Konstytucji odnosi się do statusu prawnego więźniów. W rzeczy samej jej przepisy, w szczególności zaś te z nich, które dotyczą wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela (Rozdział II Konstytucji), normują położenie każdego człowieka — jeśli mówią o prawach człowieka, czy też każdego obywatela — gdy mówią o prawach obywatela. Skoro »każdego«, to także osoby pozbawionej wolności, niezależnie zresztą od podstawy prawnej uwięzienia. Chodzi tu o skazanego, tymczasowo aresztowanego, zatrzymanego i innych więźniów”¹⁵. Lektura Konstytucji RP wskazuje, iż również jej art. 30 dotyczy wszystkich więźniów. Przepis ten (zawarty w „Zasadach ogólnych” wskazanego wyżej Rozdziału II Konstytucji) stanowi mianowicie, że: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. W tym miejscu należy podzielić także stanowisko P. Wilińskiego, iż (w oparciu o analizę art. 30 Konstytucji RP — B.M.) „Konstytucja w istocie nie kreuje żadnych praw i wolności, lecz jedynie potwierdza ich istnienie”¹⁶. A zatem w rezultacie ustawa zasadnicza „nie jest źródłem tych praw, lecz jedynie ich strażnikiem”¹⁷. Wskazanie bowiem w art. 30 Konstytucji RP na godność człowieka jako źródło jego praw i wolności „jest wyrazem przekonania, że prawa podstawowe przysługują jednostce nie ze względu na ich zamieszczenie w akcie normatywnym, jakim jest konstytucja, lecz ze względu na podmiotowość jednostki (jej godność)”¹⁸.

¹⁵ Z. Hołda, *op. cit.*, s. 161.

¹⁶ P. Wiliński, *Proces karny w świetle konstytucji*, Warszawa 2011, s. 25.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*; zob. też B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 170–172.

Następnym przepisem konstytucji, dotyczącym przede wszystkim osób pozbawionych wolności (ale oczywiście nie tylko takich osób), jest jej art. 40. Według tego przepisu „nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

Pozbawienie wolności jest — jak słusznie twierdzi Z. Hołda — „stosunkiem prawnym zachodzącym między osobą pozbawioną wolności (więźniem) a państwem (właściwymi jego organami). Na stosunek ów składają się, mówiąc najogólniej, szczegółowe (specjalne) prawa i obowiązki obu stron. Istotne znaczenie ma tu stosunek zakładowy, czyli wzajemne relacje między więźniem a administracją więzienną”¹⁹. Przedmiotowa materia została uregulowana w przepisie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W świetle tegoż artykułu „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”. W myśl tego artykułu „nie może budzić najmniejszych wątpliwości to, że status prawny więźnia to domena ustawy, przy czym treść regulacji ustawowej musi spełniać standardy określone w Konstytucji, przede wszystkim w przytoczonym wyżej art. 31 ust. 3”²⁰. Wykluczona jest zatem w tej materii regulacja prawna w drodze na przykład rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości²¹.

Na uwagę zasługuje również art. 53 ust. 1 Konstytucji RP, który (tak jak i art. 102 ust. 3 k.k.w.) gwarantuje każdemu, a zatem także osobom pozbawionym wolności, prawo do korzystania z wolności religijnej.

III

Przed omówieniem praw osób pozbawionych wolności w świetle Kodeksu karnego wykonawczego²² należy najpierw zdefiniować pojęcie

¹⁹ Z. Hołda, *op. cit.*, s. 161.

²⁰ *Ibidem*, s. 161–162.

²¹ Zob. też *ibidem*, s. 162.

²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

katalogu praw oraz obowiązków takich osób. Otóż przez katalog praw i obowiązków²³ należy rozumieć prawa i obowiązki skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, które zostały określone w ustawie (w szczególności w k.k.w.) i ujęte w ramach przedstawionego wyżej specjalnego stosunku zakładowego²⁴. Oczywiście — jak słusznie zauważa Z. Hołda — prawa i obowiązki skazanych określone są „też pośrednio, a nawet bezpośrednio, przez inne ustawy, jak choćby ustawę o Służbie Więziennej”²⁵. Warto w tym miejscu podkreślić, iż przedmiotowa problematyka przedstawiona została szczegółowo w wielu publikacjach²⁶.

Przed wskazaniem przepisów k.k.w., określających prawa skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności (jak również tymczasowo aresztowanego), należy mieć na uwadze regulację zawartą w art. 5 § 1 k.k.w. Przepis ten stanowi mianowicie, iż skazany jest podmiotem określonych w Kodeksie karnym wykonawczym praw i obowiązków. W przepisie tym wyrażona zatem została zasada (reguła) podmiotowości skazanego²⁷. Oczywiście — jak słusznie stwierdza S. Lelental — przepis art. 5 § 1 i 2 k.k.w. dotyczy skazanych „na wszystkie rodzaje kar i środków karnych, środków związanych z poddaniem sprawcy próbie oraz osób, wobec których zastosowano środki zabezpieczające, a także w zakresie określonym w k.k.w. — tymczasowo aresztowanych”²⁸. Należy także zgodzić się z twierdzeniem tegoż autora, że wskazany przepis „ma na uwadze tylko te prawa i obowiązki, jakie przysługują skazanemu (prawa) lub ciążyą na skazanym (obowiązki) w związku z wykonywaniem wobec niego kar lub innych środków. Nie chodzi zatem w tym przepisie o prawa i wolności obywatelskie, o których stanowi przepis art. 4 § 2 [k.k.w. — B.M.], lecz jedynie o prawa i obowiązki, o których

²³ Obowiązkom osób pozbawionych wolności w świetle Kodeksu karnego wykonawczego poświęć osobny artykuł.

²⁴ Zob. także Z. Hołda, *op. cit.*, s. 172.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 455 nn.; S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2003, s. 245 nn.; B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 163 nn.; Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 1998, s. 265 nn.

²⁷ S. Lelental, *op. cit.*, s. 97; Z. Hołda, *op. cit.*, s. 173.

²⁸ S. Lelental, *op. cit.*, s. 97.

przepis art. 5 § 1 stanowi jako o »określonych w niniejszym kodeksie« [tzn. w k.k.w. — B.M.]»²⁹.

Aby umożliwić realizację określonej w art. 5 § 1 k.k.w. zasady podmiotowości skazanego, zgodnie z treścią art. 101 k.k.w., skazanego po osadzeniu w zakładzie karnym należy bezzwłocznie poinformować o przysługujących mu prawach i ciążących na nim obowiązkach, a zwłaszcza umożliwić mu zapoznanie się z przepisami niniejszego kodeksu i regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. W tym miejscu należy podzielić stanowisko S. Lelentala, iż „wyraz »bezzwłocznie« w kontekście, w jakim został użyty [w przepisie art. 101 k.k.w. — B.M.], odczytywać należy jako »najszybciej, jak to jest możliwe«”³⁰. Chodzi zatem o to, aby „poinformowanie”, o którym stanowi cytowany przepis nastąpiło bez zbędnej zwłoki.

Lektura Kodeksu karnego wykonawczego wskazuje na to, iż prawa osób pozbawionych wolności (skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, a także osób tymczasowo aresztowanych) zostały przede wszystkim (w szczególności) określone w artykułach: 102, 103, 105, 105a, 105b, 106 (w zw. z art. 53 Konstytucji RP), 107, 108, 109, 110, 110a, 111, 112, 113a, 115, 211, 214, 215, 216, 217, jak również w art. 6, 7 i 8 k.k.w.

Podstawowy katalog praw skazanych (który oczywiście nie jest katalogiem zamkniętym, o czym świadczy użyte sformułowanie „Skazany ma prawo w szczególności”, ale wyszczególniającym prawa osób pozbawionych wolności o zasadniczym znaczeniu) zawarty jest w przepisie art. 102 k.k.w.

W świetle zaś tegoż przepisu skazany ma prawo w szczególności do:

- 1) odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny;
- 2) utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi;
- 3) korzystania z wolności religijnej;
- 4) otrzymywania związanego z zatrudnieniem wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społecznego w zakresie przewidzianym w odrębnych przepisach, a także pomocy w uzyskiwaniu świadczeń inwalidzkich;

²⁹ *Ibidem*, s. 97–98.

³⁰ *Ibidem*, s. 461.

5) kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej, a za zgodą dyrektora zakładu karnego do wytwarzania i zbywania wykonanych przedmiotów;

6) korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych, radia, telewizji, książek i prasy;

7) komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem, właściwym kuratorem sądowym oraz wybranym przez siebie przedstawicielem, o którym mowa w art. 42³¹;

8) komunikowania się z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1³²;

9) zapoznawania się z opiniami sporządzanymi przez administrację zakładu karnego, stanowiącymi podstawę podejmowanych wobec niego decyzji;

10) składania wniosków, skarg i prośb organowi właściwemu do ich rozpatrzenia oraz przedstawiania ich, w nieobecności innych osób, administracji zakładu karnego, kierownikom jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziemu penitencjarnemu, prokuratorowi i Rzecznikowi Praw Obywatelskich;

11) prowadzenia korespondencji z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innymi organami państwowymi, organami samorzą-

³¹ Zgodnie z art. 42 § 1 k.k.w. skazany może ustanowić na piśmie jako swojego przedstawiciela osobę godną zaufania, za jej zgodą, zwłaszcza spośród przedstawicieli stowarzyszeń, fundacji, organizacji oraz instytucji, o których mowa w art. 38 § 1 k.k.w. Artykuł 42 § 2 k.k.w. stanowi zaś, iż przedstawiciel skazanego, o którym mowa w § 1, może działać wyłącznie w interesie skazanego i w tym celu składać w jego imieniu wnioski, skargi i prośby do właściwych organów oraz instytucji, stowarzyszeń, fundacji, organizacji, kościołów i innych związków wyznaniowych. Natomiast w myśl § 3 art. 42 k.k.w. (obecnie w brzmieniu ustawy z dnia 16 września 2011 r. (Dz.U. Nr 240, poz. 1431), która weszła w życie 1 stycznia 2012 r.) prezes sądu, upoważniony sędzia, a w toku posiedzenia sąd może na wniosek skazanego dopuścić do udziału w postępowaniu przed sądem przedstawiciela skazanego, o którym mowa w § 1.

³² W świetle zaś art. 38 § 1 k.k.w. w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, w szczególności związanych z pozbawieniem wolności, mogą współdziałać stowarzyszenia, fundacje, organizacje oraz instytucje, których celem działania jest realizacja zadań określonych w niniejszym rozdziale (Rozdziale VII zatytułowanym — „Uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń, pomoc w społecznej readaptacji skazanych oraz Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej” — w brzmieniu ustawy z dnia 12 lutego 2010 r. (Dz.U. Nr 40, poz. 227, ze zm. z 2011 r. Nr 129, poz. 734), która weszła w życie 1 stycznia 2012 r.

du terytorialnego, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka³³.

Moim zdaniem uzupełnieniem zawartego w art. 102 k.k.w. katalogu praw skazanych jest przepis art. 103 k.k.w.³⁴, w myśl którego skazani mają prawo kierować skargi do organów powołanych na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka.

Z treści art. 102 i art. 103 k.k.w. wynika, iż prawa skazanych wyszczególnione w tych przepisach dotyczą pięciu dziedzin życia w zakładzie karnym, to znaczy:

1) zagwarantowania skazanym warunków bytowych (art. 102 pkt 1 k.k.w.);

2) łączności skazanych ze światem zewnętrznym, a zwłaszcza z rodziną i innymi osobami bliskimi (art. 102 pkt 2, 6, 7 i 11 k.k.w.);

3) aktywności skazanych w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności (art. 102 pkt 5 k.k.w.);

4) wolności religijnej skazanych (art. 102 pkt 3 k.k.w.);

5) gwarancji praworządnego wykonywania wobec skazanych kary pozbawienia wolności (art. 102 pkt 4, 9, 10 i 11 k.k.w. i art. 103 k.k.w.)³⁵.

Lektura i analiza innych przepisów k.k.w. wskazuje na to, iż w tychże innych przepisach właśnie w oparciu przede wszystkim o art. 102 (oraz art. 103) k.k.w. sprecyzowane zostały pozostałe prawa skazanych.

Zgodnie zaś z innymi przepisami Kodeksu karnego wykonawczego skazany (jak i tymczasowo aresztowany) ma prawo do:

1) utrzymywania więzi przede wszystkim z rodziną i innymi osobami bliskimi przez widzenia, korespondencję, rozmowy telefoniczne, paczki i przekazy pieniężne, a w uzasadnionych wypadkach, za zgodą

³³ Artykuł 102 zmieniony ustawą z dnia 24 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 142, poz. 1380), która weszła w życie 1 września 2003 r.; pkt 11 zaś w brzmieniu ustawy z dnia 16 września 2011 r. (Dz.U. Nr 240, poz. 1431), która weszła w życie 1 stycznia 2012 r.

³⁴ Artykuł 103 w brzmieniu ustawy z dnia 16 września 2011 r. (Dz.U. Nr 240, poz. 1431), która weszła w życie 1 stycznia 2012 r.

³⁵ Zob. także T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. Ustawy dodatkowe. Akty wykonawcze*, Warszawa 1998, s. 237.

dyrektora zakładu karnego, również przez inne środki łączności oraz do utrzymywania kontaktów z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 k.k.w. (art. 105 § 1 k.k.w.);

2) skazany cudzoziemiec może prowadzić korespondencję z właściwym urzędem konsularnym, a w razie braku takiego urzędu — z właściwym przedstawicielem dyplomatycznym oraz korzystać z widzeń z urzędnikiem konsularnym lub wykonującym funkcje konsularne pracownikiem przedstawicielstwa dyplomatycznego (art. 105 § 2 k.k.w.);

3) korzystania z widzeń (art. 105a k.k.w.);

4) rozmów telefonicznych — i w tym celu do korzystania z aparatu telefonicznego (art. 105b k.k.w.);

5) wykonywania praktyk religijnych i korzystania z usług religijnych (art. 106 k.k.w. w zw. z art. 53 ust. 2 Konstytucji RP)³⁶;

6) skazani za przestępstwo popełnione z motywacji politycznej, religijnej lub przekonań ideowych odbywają karę pozbawienia wolności w oddzieleniu od skazanych za inne przestępstwa i mają prawo do korzystania z własnej odzieży, bielizny i obuwia oraz nie podlegają obowiązkowi pracy (art. 107 § 1 k.k.w.);

7) zapewnienia skazanemu przez administrację zakładu karnego bezpieczeństwa osobistego w czasie odbywania kary pozbawienia wolności (art. 108 § 1 k.k.w.);

8) odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia (art. 109 k.k.w.);

9) osadzenia w celi mieszkalnej, której powierzchnia przypadająca na skazanego wynosi nie mniej niż 3 m² (art. 110 § 2 k.k.w.);

10) posiadania w celi dokumentów związanych z postępowaniem, którego jest uczestnikiem, artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych, środków higieny osobistej, przedmiotów osobistego użytku, zegarka, listów oraz fotografii członków rodziny i innych osób bliskich, przedmiotów kultu religijnego, materiałów piśmiennych, notatek osobistych, książek, prasy i gier świetlicowych (art. 110a § 1 k.k.w.);

³⁶ Zgodnie z art. 53 ust. 2 Konstytucji RP wolność religii (którą zapewnia każdemu art. 53 ust. 1 Konstytucji RP) obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

11) bezpłatnego użytkowania odpowiedniej do pory roku odzieży, bielizny oraz obuwia (o ile nie korzysta z własnych), a także do zapewnienia mu warunków niezbędnych do utrzymania higieny osobistej, w szczególności przez otrzymanie z zakładu karnego pościeli oraz innych środków do utrzymania higieny i czystości w celi (art. 111 § 1 k.k.w.);

12) korzystania z niezbędnego dla zdrowia wypoczynku (art. 112 k.k.w.);

13) dokonywania zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz innych artykułów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym (art. 113a § 1 k.k.w.) oraz otrzymywania paczek żywnościowych (art. 113a § 3 k.k.w.);

14) bezpłatnych świadczeń zdrowotnych, leków i artykułów sanitarnych (art. 115 § 1 k.k.w.);

15) tymczasowo aresztowany ma prawo, bezzwłocznie po osadzeniu go w areszcie, zawiadomić o miejscu swojego pobytu osobę najbliższą albo inną osobę, stowarzyszenie, organizację lub instytucję, a także swojego obrońcę, natomiast tymczasowo aresztowany cudzoziemiec ma ponadto prawo powiadomić właściwy urząd konsularny, a w razie braku takiego urzędu — właściwe przedstawicielstwo dyplomatyczne (art. 211 § 2 k.k.w.);

16) tymczasowo aresztowany (poza wyjątkami przewidzianymi w przepisach Rozdziału XV „Tymczasowe aresztowanie”) korzysta generalnie co najmniej z takich uprawnień, jakie przysługują skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym w zakładzie karnym typu zamkniętego i nie stosuje się do niego ograniczeń innych niż te, które są konieczne do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego, utrzymania porządku i bezpieczeństwa w areszcie śledczym oraz zapobieżenia wzajemnej demoralizacji tymczasowo aresztowanych (art. 214 § 1 k.k.w.);

17) tymczasowo aresztowany ma prawo do obrony (art. 215 § 1 i 2 k.k.w.);

18) tymczasowo aresztowany może korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że zakłóca to porządek ustalony w areszcie śledczym lub sprzeciwiają się temu względy bezpieczeństwa lub względy sanitarne (art. 216 § 1 k.k.w.), zaś za zgodą organu, do którego dyspozycji pozostaje, oraz dyrektora aresztu korzystać z wyżywienia, środków

lecniczych i higieny otrzymywanych spoza aresztu śledczego (art. 216 § 2 k.k.w.);

19) tymczasowo aresztowany może uzyskać widzenie z osobą najbliższą dla niego, a także z osobą przez niego wskazaną (art. 217 § 1 k.k.w. w zw. z art. 261 § 1 i 2 k.k.w.), jak również ma prawo do co najmniej jednego widzenia w miesiącu z osobą należącą do kręgu osób najbliższych (art. 217 § 1a k.k.w. w zw. z art. 115 § 11 k.k.), a nadto prawo do kontaktowania się z duchownymi świadczącymi posługi religijne lub innymi osobami (art. 217 § 6 k.k.w. w zw. z art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji RP), które jednakże może zostać ograniczone lub może być określony sposób korzystania z tegoż prawa, jeżeli wymaga tego konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego (art. 217 § 6 k.k.w.); ograniczenie lub określenie sposobu korzystania przez tymczasowo aresztowanego z prawa do kontaktowania się z duchownymi świadczącymi posługi religijne poczynione przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, z powodu konieczności zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego, zgodnie z art. 217 § 6 k.k.w., pozostaje w sprzeczności z przepisami Konstytucji RP, a mianowicie z jej art. 53 ust. 1 (zapewniającym każdemu wolność religii w sposób określony w art. 53 ust. 2 Konstytucji RP), a także z art. 31 ust. 3 (zgodnie z którym ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne między innymi do zapewnienia bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego), jak również z art. 53 ust. 5 Konstytucji RP (w myśl którego wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona na drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne między innymi do ochrony bezpieczeństwa państwa albo porządku publicznego; a zatem uważam, iż ograniczenie lub określenie sposobu korzystania przez tymczasowo aresztowanego z prawa do kontaktowania się z duchownymi świadczącymi posługi religijne z powodu konieczności zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego nie spełnia wymagań konstytucyjnych wskazanych w wymienionych przepisach Konstytucji RP; wskazana zaś w art. 217 § 6 k.k.w. podstawa ograniczenia lub określenia sposobu korzystania przez tymczasowo aresztowanego z wyżej wymienionego prawa jest moim zdaniem zasadną podstawą prawną (przesłanką, warunkiem) do ograniczenia lub określenia sposobu korzystania przez tymcza-

sowo aresztowanego z prawa do kontaktowania się z „innymi osobami”, o których również stanowi wskazany przepis³⁷;

20) uprawnień związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, a mianowicie do: składania wniosków, skarg i próśb (art. 6 k.k.w.) oraz zażaleń (do sądu) na decyzje organów pozasądowych wykonujących orzeczenia, a wymienionych w art. 2 pkt 3–6 i 10 k.k.w. z powodu ich niezgodności z prawem (art. 7 § 1 k.k.w.), jak również do korzystania w postępowaniu wykonawczym z pomocy obrońcy lub pełnomocnika (art. 8 k.k.w.).

W tym miejscu należy przytoczyć przepis art. 104 k.k.w., zgodnie z którym korzystanie przez skazanego z przysługujących mu praw powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku. Kwestią sporną w doktrynie jest tutaj określenie, co należy rozumieć przez „prawa innych osób”. Zdaniem Z. Hołdy przez takie sformułowanie ustawodawcy należy rozumieć prawa zarówno innych skazanych, jak i funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz pracowników zakładu karnego i osób trzecich³⁸. Całkowicie odmienne stanowisko przedstawia w tej kwestii S. Lelental. Uważa on mianowicie, że istotą komentowanego przepisu jest wyłącznie ochrona praw innych skazanych³⁹. Podzielam ten pogląd, zwłaszcza że — jak słusznie podnosi S. Lelental — przepis art. 104 k.k.w. został zamieszczony w rozdziale 4. pt. „Prawa i obowiązki skazanego”. Natomiast przez „ustalony w zakładzie karnym porządek” należy rozumieć porządek wewnętrzny zakładu karnego ustalony przez jego dyrektora (art. 73 § 2 k.k.w.), który określony projekt takiego porządku wewnętrznego zakładu karnego oraz ewentualnej zmiany tego porządku przedstawia do zaopiniowania funkcjonującej w zakładzie karnym komisji penitencjarnej (art. 76 § 1 pkt 10 lit. b k.k.w.).

Na zakończenie należy przytoczyć słuszny w mojej ocenie pogląd S. Lelentala, iż „podstawowym warunkiem zasady wyrażonej w art. 104 [k.k.w. — B.M.] jest egzekwowanie przez administrację zakładu karnego ciążących na skazanym obowiązków, określonych w art. 116 k.k.w.

³⁷ Zob. także S. Lelental, *op. cit.*, s. 968.

³⁸ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.*, s. 272.

³⁹ S. Lelental, *op. cit.*, s. 468.

[i art. 116a k.k.w. — B.M.] oraz innych przepisach Kodeksu [k.k.w. — B.M.]”⁴⁰.

The rights of people sentenced to imprisonment in the light of the Polish Constitution and the Implementing Criminal Code

Summary

The article is an analysis of the rights of people sentenced to imprisonment specified in the Constitution and the Implementing Criminal Code. Referring to the two legal instruments, the author examines the rights of prisoners, people sentenced to military custody, people convicted of and sentenced for petty offences, people under arrest as well as detainees.

Keywords: rights, obligations, legal status of persons sentenced, prison sentence.

⁴⁰ *Ibidem*.